

Kronikk

Pengenes aktsomme vokter

Direktør Jan Fredrik Qvigstad, Kronikk i Aftenposten 15. juni 2005

Første halvdel av 1970-tallet representerte et skille i den økonomiske utvikling både ute og her hjemme. En periode med sterk og jevn vekst og lav inflasjon, ble avløst av en periode med dårligere resultater både når det gjaldt økonomisk vekst og inflasjon. Politikere, økonomer og allmennhet var noe i villrede om hvordan den nye situasjonen skulle angripes. I en del land hadde myndighetene oppnevnt råd av vise menn (i den tiden var de nesten utelukkende menn), dvs økonomiske eksperter som skulle gi regjeringen råd om økonomisk politikk. Det gjaldt bl.a. Tyskland og Danmark.

Fylte rollen

I Norge hadde vi ikke noen slik institusjon, men en person skulle snart tre inn på scenen og fylle rollen. Hermod Skånland arbeidet fram til 1970 i Finansdepartementet, noe som ga et svært gunstig utgangspunkt for å følge den økonomiske utvikling. Embetsverket hadde imidlertid ikke anledning til å opptre som folkeopplysere og vismenn. Åpningen for Skånland kom da han i januar 1971 tiltrådte stillingen som nestformann i Norges Banks direksjon. Norges Bank hadde den gang en annen stilling enn i dag. De viktige pengepolitiske beslutninger ble fattet av Finansdepartementet, mens Norges Bank hadde en rådgivende og utførende oppgave. En viktig rolle for sentralbankledelsen i denne situasjonen, var å være folkeopplysere. Også Knut Getz Wold hadde hatt en slik funksjon, bl.a. gjennom foredrag i NRK. Selv ble min egen interesse for økonomifaget vekket nettopp gjennom Knut Getz Wolds radioprogram.

I 1970- og 80-årene var fastkursregimet ment å være anker for pengepolitikken i Norge. Forutsetningen for å lykkes var at finanspolitikken og lønnsoppgjørene ble holdt innen forsvarlige rammer. Det var derfor naturlig at Skånland fra sin posisjon i Norges Bank ofte snakket om finanspolitikken ("måtehold") og lønnsoppgjørene ("ansvarlig"). De politiske myndighetene må ha vært fornøyde med måten Skånland fylte rollen som opinionspåvirker og folkeopplyser, for de ga ham i oppgave å lede viktige utredningsutvalg - de såkalte "Skånlandutvalgene". Det mest sentrale av disse var kanskje "Prisproblemutvalget" som avga sin utredning i 1973. Et annet viktig utvalg var "Tempoutvalget" som i 1983 foreslo en langsom uttømming av petroleumsformuen. Skånland tiltenkte ikke de politiske myndighetene evnen til å spare. Ble penger tjent, ville de bli brukt. Den realistiske måten å spare oljepenger til de neste generasjoner var å ikke tappe oljen ut av Nordsjøen. Historien har vist at det har gått annerledes. Petroleumsreservene er tappet ut i høyt tempo samtidig

som det politiske systemet har klart å sette til side betydelige beløp til de neste generasjonene gjennom Petroleumsfonds-mekanismen.

Sterk faglig bakgrunn

Etter 1985 da han ble sentralbanksjef, brukte han Norges Banks årstale til å opptre som opinionspåvirker og folkeopplyser.

Hvilke forutsetninger hadde Skånland for å fylle rollen? Han hadde en sterk faglig bakgrunn. Likevel fremsto han som en beskjeden folkets mann fra Tromsø. For oss som så ham i kantinen i Norges Bank eller på ski i Nordmarka i gammeldags, litt slitt utstyr, ble dette inntrykket styrket. Han fremsto imidlertid ikke som en stor folketaler. Han hadde ingen stor stemme og tok gjerne tilhørerne med på innviklede resonnementer. Men den som hørte etter, oppdaget snart at han alltid visste å legge inn formuleringer som fenget interesse. De var ofte korte, litt engelske i humoren med dobbelt bunn og understatement. Slike setninger summerte opp et ellers komplisert foredrag. Formuleringene var godt likt av journalistene siden slike tabloide setninger er til stor hjelp når media skal presentere sine historier. Skånland ble derfor kjent hos folk flest gjennom medias formidling av hans synspunkter.

Et eksempel på Skånlands formuleringsevne har vi i årstalen fra 1989. Her sammenfattet han årsakene til de private bankenes store tap året før som "bad banking, bad policy and bad luck" ("dårlig bankhåndverk, dårlig politikk og uflaks"). Denne formuleringen ga en treffende kortversjon av årsakene til den bankkrisen som for alvor rammet landet et par år senere. Formuleringen ble, og blir fortsatt, mye sitert både nasjonalt og internasjonalt.

Gjøre det umulige mulig

En ofte uttalt innvending mot endringer i økonomisk politikk er at forslagene er politisk umulige. Skånlands oppgave har i stor grad vært å gjøre det politisk umulige, men økonomisk nødvendige, mulig. Han har dermed hatt en oppgave som stubbebryter og beredt grunnen for reformer som etter hvert har vunnet politisk aksept.

Skånlands tanker om langsiktighet og stabilitet har fått økt tilslutning. Selv om han ikke var alene om å uttrykke disse tankene, evnet han å gi dem et språk som var forståelig ut over en snever fagkrets. Delegering av pengepolitikken til sentralbanken viser at vi både i Norge og i andre land har innsett at det må legges stor vekt på de mer langsiktige virkningene av politikken. Handlingsregelen for finanspolitikken er et annet eksempel på dette.

Skånland er en realist og forstår godt det politiske systemet. Den nye sentralbankloven fra 1985 ga sentralbanken fullmakt til å bestemme renten. En renteheving fra Norges Banks side nokså umiddelbart etter at den nye loven trådte i kraft 9. september 1985 og i strid med regjeringen og Stortingets ønske, ville neppe blitt godtatt av de politiske myndighetene.

Likevel har flere kritisert Skånland og Norges Bank for ikke å ha brukt sin nye formelle selvstendighet til å øke renten på det tidspunktet. Det er mulig dette er etterpåklokskap. Vi som jobbet sammen med ham, kunne ofte bli imponert over hvor langt Skånland våget å gå. Det virket derfor paradoksalt for oss at Skånland ble beskyldt for å være for mye kuert av det politisk mulige.

Bevare troverdighet

I rollen som sentralbanksjef viste han en sunn og realistisk holdning da det stormet som verst. Da kronen ble angrepet i 1992 oppfattet Skånland det i første rekke som et angrep på fastkurssystemet. Siden 1986 hadde regjeringen og Norges Bank siktet inn mot å gjenopprette det nominelle ankeret. Fastkurspolitikken var virkemidlet som skulle sikre stabile priser. Alle hadde sett at det kostet når tilliten til pengepolitikken svikter, slik tilfellet var etter devalueringssperioden mellom 1976 og 1986. For Skånland var det helt avgjørende å bevare den troverdigheten som var gjenvunnet siden 1986. Derfor var det viktig å kjempe for å forsvare kronens verdi. Men han var samtidig realist og mente derfor at Norges Bank ikke burde gå inn i denne kampen uten på forhånd å ha bestemt seg for hvor mye den ville satse. Skånlands råd var at vi burde stanse ved en samlet intervensjon på 35 milliarder kroner. Samtidig var det grenser for hvor sterkt banken burde bruke rentevåpenet. Svenskene gikk inn i kampen uten slike grenser og satset mye høyere, men tapte likevel kampen. Skånlands strategi var nok klokere. Det beste er å ikke love så mye, men det du lover må holdes og det må være troverdig. Det viste seg etterpå at selv om kronen svekket seg en del umiddelbart, var svekkelsen etter forholdsvis kort tid begrenset til 3 prosent. Troverdigheten som en hadde kjempet for, var bevart.

Hedersord

Etter at Norges Bank fikk fleksibel inflasjonsstyring som mandat, har det vært naturlig for sentralbankledelsen å konsentrere bruken av sin røst i det offentlige rom til å forklare og begrunne gjennomføringen av politikken på eget ansvarsområde. Som det heter i forskriften om pengepolitikken av 29. mars 2001 i § 2: "Norges Bank skal jevnlig offentliggjøre de vurderingene som ligger til grunn for den operative gjennomføringen av pengepolitikken."

Når jeg i dag spør nyutdannede kandidater som er til jobbintervju, hva de forbinder med Norges Bank, nevner de fleste ordene "nøktern", "seriøs" og "faglig". For Hermod Skånland er dette hedersord og står som bevis på det preg han ga banken.

Hermod Skånland fyller 80 år i dag 15. juni 2005